

Jenni Alhokoski

PÄIVÄKOTIKIUSAAMINEN – LASTEN JA HENKILÖSTÖN
NÄKÖKULMASTA

Sosiaalialan koulutusohjelma

2013

PÄIVÄKOTIKIUSAAMINEN – LASTEN JA HENKILÖSTÖN NÄKÖKULMASTA

Alhokoski, Jenni
Satakunnan ammattikorkeakoulu
Sosiaali-alan koulutusohjelma
Marraskuu 2013
Ohjaaja: Rajaniemi, Kari
Sivumäärä: 32
Liitteitä: 2

Asiasanat: päiväkotikiusaaminen, henkilöstö, varhaiskasvatus

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli tutkia päiväkotikiusaamista yhdessä Porin päiväkodissa. Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää miten päiväkodin lapset ja henkilöstö määrittelevät päiväkotikiusaamisen sekä tutkia esiintyykö sitä. Mikäli kiusaamista ilmeni, halusin lähteä selvittämään millaisia muotoja kiusaamisella on, miten kiusaamistilanteisiin puututaan ja miten sitä ennaltaehkäistään.

Tutkimukseni on kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus ja tutkimusmenetelmänä käytin teemahaastattelua eli puolistrukturoitua haastattelumenetelmää. Opinnäytetyöni aineiston keruun toteutin yksilöhaastatteluina päiväkodin tiloissa tammikuussa 2013. Analyysitavaksi valitsin aineiston avaamisen teemoihin tutkimusongelmittain.

Tutkimuksista selvisi, että päiväkotikiusaamista esiintyy sekä lasten että henkilöstön mielestä. Henkilöstö määritteli päiväkotikiusaaminen fyysiseksi, psyykkiseksi ja sanalliseksi. Lapset osasivat esimerkein tuoda esille heidän näkemyksensä päiväkotikiusaamisesta ja monet mainitsivat kiusaamisen fyysisiä muotoja. Koko henkilöstö ja valtaosa lapsista kertoivat, että kiusaamiseen puututaan aina. Puuttumiskeinoina oli asiasta keskustelu lasten kanssa, anteeksipyyttäminen ja jäähypenkki. Henkilöstö näki myös erittäin tärkeänä ennaltaehkäisevien toimintatapojen käyttämisen. Keinoja kiusaamisen ennaltaehkäisyyn oli keskustelut lasten kanssa kiusaamisesta ja aikuisten läsnäolo lasten toiminnoissa. Henkilöstö myös puhui asioista yhdessä keskenään ja mietti toimintatapoja päiväkotikiusaamisen ehkäisemiseen.

KINDERGARTEN BULLYING – CHILDREN AND STAFF’S POINT OF VIEW

Alhokoski, Jenni
Satakunta University of Applied Sciences
Degree Programme in Social Services
November 2013
Supervisor: Rajaniemi, Kari
Number of pages: 32
Appendices: 2

Keywords: kindergarten, bullying, staff, early childhood education

---

The purpose of this thesis is to look into kindergarten bullying in Pori’s day care centers. Goal of the research was to investigate how children and staff of the day care center define kindergarten bullying and find out if it exists. If it did, I wanted to go and examine what forms of bullying there is, how they are reacted to and how it is prevented.

My research is qualitative research and as a method I used theme interview which is half structured interviewing method. Executing the collection of my thesis material I did as individual interviews at the kindergarten in January 2013. The form of analyzing I chose was unfolding of the research material to sections of themes by the research problems.

I found out from the research that the kindergarten bullying does exist according to the day care center staff and the children. Staff defined bullying as physical, mental and verbal. With examples children could bring out their points of view of kindergarten bullying and many of them mentioned its physical forms. Whole staff and the majority of the children told that bullying is always intervened somehow. Discussing with children, apologizing and so called penalty bench were all used as intervening means. Staff also saw using prevention methods very important. Means to prevent bullying were discussing about bullying with the children and the presence of adults on children’s actions. Staff also discussed about things together and thought about methods to prevent kindergarten bullying.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	5
2	PÄIVÄKOTIKIUSAAMINEN	6
2.1	Päiväkotikiusaamisen syyt ja seuraukset	7
2.2	Päiväkotikiusaamisen muodot	8
2.3	Päiväkotikiusaaminen ryhmäilmiönä.....	8
2.4	Päiväkotikiusaamiseen puuttuminen.....	9
2.5	Päiväkotikiusaamisen ehkäisy	10
3	PÄIVÄKODIN TEHTÄVÄ	11
3.1	Varhaiskasvatus	12
3.2	Vertaissuhteet.....	13
3.3	Päiväkodin kasvattajat	14
4	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	16
4.1	Tutkimusmenetelmä.....	17
4.2	Tutkimuksen kohderyhmä	18
4.3	Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimusongelma.....	18
4.4	Tutkimuksen toteuttaminen ja analysointi	19
5	TUTKIMUSTULOKSET	20
5.1	Lapset määrittelevät päiväkotikiusaamisen	20
5.2	Henkilöstö määrittelee päiväkotikiusaamisen	21
5.3	Päiväkotikiusaamisen esiintyvyys lasten näkökulmasta.....	21
5.4	Päiväkotikiusaamisen esiintyvyys henkilöstön näkökulmasta	23
5.5	Päiväkotikiusaamiseen puuttuminen lasten näkökulmasta	23
5.6	Päiväkotikiusaamiseen puuttuminen henkilöstön näkökulmasta.....	24
6	POHDINTA.....	25
	LÄHTEET.....	28
	LIITTEET	

1 JOHDANTO

Päiväkotimaailma on kiinnostanut minua opiskeluitteni alkuajoista lähtien. Olin heti alkuun päättänyt, että haluan tutkimusaiheeni sijoittuvan päiväkotiin. Kun luin Satakunnan kansasta 14.11.2011 artikkelin: ”Jo neljävuotias lapsi osaa tietoisesti kiusata toista”, tiesin haluavani tehdä tutkimukseni päiväkotikiusaamisesta. Kun lähdin pohtimaan kouluni päiväkotiharjoittelua, totesin, että siellä esiintyi kiusaamista lasten välillä, ja usein se jäi henkilöstöltä huomaamatta. Päiväkotikiusaamisesta ei ollut puhuttu paljoa yleisesti missään, lähinnä vain työpaikka- tai koulukiusaamisesta. Päiväkotikiusaamista ei vielääkään aina ajatella esiintyvän pienten lasten välillä vaan aikaisintaan kouluikäisillä lapsilla. Onneksi päiväkotikiusaamisesta on alettu kuitenkin pikkuhiljaa puhumaan enemmän ja kirjoittamaan myös mediassa. (Kirves & Stoor-Grenner n.d. 3.)

Halusin lähteä yksilöhaastattelemaan sekä lapsia että henkilöstöä päiväkotikiusaamisesta ja haastattelujen kautta saada selville lasten ja aikuisten näkemykset päiväkotikiusaamisesta. Halusin tutkia esiintyykö päiväkodissa kiusaamista, miten kiusaaminen määritellään, onko kiusaamisella erilaisia muotoja ja miten kiusaamistilanteissa toimitaan. Halusi haastatella lapsia ja henkilökuntaa, saadakseni molempien osapuolien näkökulmat esille. Opinnäytetyöni teoriaosassa perehdyin aiheeseen liittyvään kirjallisuuteen kuten päiväkotikiusaamiseen, varhaiskasvatukseen, vertaissuhteisiin ja päiväkodin kasvattajiin. Teorian pohjalta pystyin valmistautumaan haastatteluihin muodostamalla haastattelun rungon ja kysymykset.

Tutkimukseni tavoitteena oli tuoda päiväkotikiusaamista tietoisuuteen ja aihe on tärkeä, sillä kiusaaminen vaikuttaa lapsen kasvuun ja kehitykseen kokonaisvaltaisesti. Lisäksi sillä voi olla suuret haittavaikutukset lapsen elämään, joten se tulee tunnistaa. Tunnistamisen jälkeen kiusaamiseen voidaan lähteä puuttumaan. (Kirves & Stoor-Grenner n.d. 1-4 & 18-19.)

2 PÄIVÄKOTIKIUSAAMINEN

Päiväkotikiusaamisen määrittely on hankalaa, sillä Suomessa on tehty vain vähän tutkimuksia sitä koskien ja vasta lähivuosina on herätty keskustelemaan kiusaamisesta päiväkodissa esiintyvänä ilmiönä. Kiusaamista pidetään myös ristiriitaisena ja tabu alle kouluikäisten lasten kohdalla. Kiusaamisen määrittelyä hankaloittaa myös se, että se tarkoittaa eri ihmisille eri asioita. (Kirves & Stoor-Grenner n.d. 3.)

Kiusaaminen varhaiskasvatuksessa muistuttaa kuitenkin tutkijoiden mukaan suurelta osin koulukiusaamista, lisäksi suurin osa tutkimuksista on kohdistunut koulumaailmaan tai työelämään, joten kiusaamisen määritelmä on syntynyt näistä lähtökohdista. Kiusaaminen on aggressiivista käytöstä, joka vahingoittaa jotakuta fyysisesti tai psyykkisesti ja on toistuvaa ja tahallista vihamielistä käyttäytymistä. Kiusaaminen kohdistuu yhteen ja samaan puolustuskyvyttömään lapseen. Yksittäinenkin hyökkäys voi aiheuttaa uhrilla pelkoa joutua myöhemmin uudelleen kiusatuksi. (Kirves & Stoor-Grenner n.d. 3-4; Salmivalli 2003, 11.)

Kiusaamisessa keskeistä on myös valtasuhteiden epätasapaino. Vallan epätasapainossa kiusaaja voi olla korkeammassa asemassa, tietää kiusatun heikkoudet ja voi saada tukea muilta ryhmän jäseniltä. Lisäksi hän voi olla suurempi kooltaan, vahvempi, kielellisesti lahjakkaampi tai iältään vanhempi eli on jollain lailla kiusattua voimakkaampi. Vallan epätasapaino ei välttämättä ole todellista, kiusattu voi vain kokea tilanteen niin. Olennaista on, että kiusaajalla on valtaa, jonka avulla hän saa yliotteen kiusatusta. Aluksi kiusattu onkin voinut olla lähes tasavertainen kiusaajan kanssa, mutta pikkuhiljaa kielteisestä käytöksestä johtuen saa vähemmän toimitilaa. Kiusatun on vaikeaa puolustaa itseään kielteisistä toimintaa vastaan. Kiusaaminen on vallan väärinkäyttöä ja sen erottaa muusta aggressiivisesta käyttämisestä nimenomaan se, että osapuolten roolijaot ja voimasuhteet ovat selkeät. Toinen lapsista on alistettu ja toinen alistaja. (Kirves & Stoor-Grenner n.d. 4; Salmivalli 2003, 11.)

Sveitsiläinen Perren toteaa, että pienten lasten väliseen kiusaamiseen tulee suhtautua vakavasti, sillä se on suuri ongelma. Kiusaaminen on opittua käytöstä, joka jatkuu

lapsen saadessa myönteistä vahvistusta, jonka johdosta kiusaaja ei lopeta käytöstään ilman aikuisen tukea. (Kirves & Stoor-Grenner n.d. 3.)

2.1 Päiväkotikiusaamisen syyt ja seuraukset

Kiusaamisessa on kyseessä ilmiö, jossa kiusaaja hakee valtaa, asemaa ja suosiota kiusaamisen avulla eli kiusaaja haluaa hallita muita. Kiusaaminen on vain väline, jolla vahvistetaan omaa asemaa. Kiusaamisessa luodaan kiusatulle tietynlainen maine, jota levitetään tarinoiden avulla. Kiusaamisessa on kyse erilaisuuden luomisesta, luodaan ryhmään kuulumattomat ulkopuoliseksi. Kaikkein tavallisemmin kiusatuksi joutuvat arat, epävarmat, ujut, epäaggressiiviset ja huonon itsetunnon omaavat lapset. (Hamarus 2008, 29; Salmivalli 2003, 30.)

Erilaisuus voidaan helpoiten luoda sellaiselle lapselle, joka eroaa yhteisön kulttuurisista arvoista. Kiusaamisen syyt liittyvät sellaisiin ominaisuuksiin, joita lapsen keskuudessa ei arvosteta. Näitä ominaisuuksia löytyy ulkonäöstä, vaatteista, osaamisesta tai osaamattomuudesta, perheestä ja niin edelleen. Jos lapset arvostavat esimerkiksi tietyn tyyppisiä vaatteita, niin lapsi, joka pukeutuu näitä arvostuksia vastaan, joutuu helpommin kiusauksen kohteeksi. Eri päiväkodeissa kiusataan eri syistä, koska jokaisessa on erilainen kulttuuri ja erilaiset arvostuksen kohteet. Jokaista lasta voisi periaatteessa kiusata erilaisuuden vuoksi, sillä jokainen lapsi on erilainen. (Hamarus 2008, 29.)

Kiusaaminen vaikuttaa lapsen kasvuun ja kehitykseen kokonaisvaltaisesti. Perrenin tutkimusten mukaan kiusaamisella on vakavat ja pitkäkestoiset seuraukset. Kiusaaminen vahingoittaa kiusaajan ja kiusatun vertaissuhteita ja vaikeuttaa heidän kiinnittymistään uusiin vertaissuhteisiin myöhemmin elämässään. Kiusaaminen vaikuttaa myös muuhun lapsiryhmään negatiivisesti. Kiusatuilla lapsilla on todettu olevan masentuneisuutta, ahdistusta, itsetuhoisia ajatuksia, yksinäisyyttä ja huonompi itsetunto, sekä lisäksi päiväkodissa tapahtuvan kiusaamisen seurauksena kiusattu lapsi voi kokea koulunaloittamisen vastenmielisenä. Kiusaavilla lapsilla on taas suurempi riski tehdä myöhemmin elämässään rikoksia ja jatkaa kiusaamista, jos kukaan ei saa negatiivista käyttäytymistä loppumaan. (Kirves & Stoor-Grenner n.d. 1-3.)

2.2 Päiväkotikiusaamisen muodot

Kiusaamisen muodot voidaan useiden tutkijoiden mukaan jakaa suoraan ja epäsuoraan kiusaamiseen. Termeinä voidaan käyttää myös suora ja epäsuora aggressio. Tytöt ja pojat ovat aggressiivisia erilailla. Pojille on tyypillistä suora aggressio, kun taas tytöille on luonteenomaisempaa manipulatiivinen, epäsuora aggressio. Suoraan aggressioon kuuluvat suorat hyökkäykset, kuten lyöminen, potkiminen, töniminen, tavaroiden vieminen uhrilta, nimittely ja uhkailu. Epäsuorassa kiusaamisessa uhria vahingoitetaan kiertoteitse. Epäsuoraan kiusaamiseen kuuluvat juoruilu, valehtelu, toisen selän takana puhuminen ja toisen poissulkeminen ryhmästä tietoisesti. Kun kiusaaminen kohdistuu kaverisuhteiden pilaamiseen, voidaan epäsuoraa kiusaamista kutsua myös relationaaliseksi tai sosiaalisesti aggressioksi. Kuitenkin sekä tyttöjen että poikien keskuudessa nimittely ja haukkuminen on kaikkein tavallisinta kiusaamista. (Kirves & Stoor-Grenner n.d. 4; Salmivalli 1998, 35–37.)

Höistad taas jakaa kiusaamisen psyykkiseen, fyysiseen ja sanalliseen kiusaamiseen. Kiusaamisen tavallisin muoto on psyykkinen kiusaaminen, jota on myös vaikein huomata. Psyykkinen kiusaaminen on sitä, kun uhria kohdellaan kuin ilmaa ja hänelle käännetään selkä, lisäksi hänelle ei vastata kun hän puhuu tai poissuljetaan porukasta muulla tavalla. Fyysisessä kiusaamisessa käytetään fyysistä väkivaltaa, rikotaan tai piilotetaan tavaroita ja muuta vastaavaa. Sanallisella kiusaamisella tarkoitetaan juorujen levittämistä, haukkumista, hännämistä, pilkkaamista ja nimittelyä. (Höistad 2003, 80; Kirves & Stoor-Grenner n.d. 4.)

2.3 Päiväkotikiusaaminen ryhmäilmionä

Tyypillistä kiusaamisessa on se, että se tapahtuu yleensä ryhmässä ja perustuu ryhmän lasten välisiin sosiaalisiin suhteisiin. Kiusaaminen on selkeästi sosiaalinen tilanne, johon vaikuttavat monet mekanismit ryhmätasolla. Kiusaamisen jatkuessa pitkään, kiusatusta lapsesta tulee tietystä mielessä koko ryhmän uhri ja hän on uhrin roolissa koko ajan ja häntä kohdellaan jatkuvasti sen mukaan. Kiusaaminen tapahtuu yleensä pysyvässä sosiaalisessa ryhmässä. (Salmivalli 1998, 33.)

Lapsilla voidaan sanoa olevan erilaisia *rooleja* kiusaamistilanteissa. Lapsi, joka joutuu kiusatuksi, on *uhrin* roolissa. Lapsi, joka kiusaa, on *kiusaajan* roolissa ja saattaa pakottaa ja jopa yllyttää muita kiusaamiseen mukaan. *Apuri* on mukana kiusaajan seuraajana tai avustajana ja menee helposti kiusaamiseen mukaan. *Vahvistajalle* on ominaista myönteisen palautteen antaminen kiusaajalle. Hän toimii yleisönä olijana, nauraa ja kannustaa. *Puolustaja* asettuu kiusatun lapsen puolelle ja voi yrittää saada toiset lopettamaan kiusaamisen. *Ulkopuolinen* ei puutu kiusaamistilanteisiin, vaan pysyttelee niistä kauempana. (Salmivalli 1998, 51–53.)

Lapsi saattaa joutua rooliin päiväkotiryhmässä, joka ei toisenlaisessa ryhmässä olisi hänelle ollenkaan tyypillinen. Lapsi saattaa myös toimia kiusaajan vahvistajana tiedostamattaan tai haluamattaan. Itse asiassa useimmat lapsista eivät hyväksy kiusaamista eivätkä ymmärrä sen syytä, mutta ryhmässä kuitenkin helposti toimivat tavalla, joka mahdollistaa kiusaamisen. (Salmivalli 1998, 46–47 & 52–53.)

2.4 Päiväkotikiusaamiseen puuttuminen

Pienten lasten kanssa on vaikea arvioida, milloin kielteinen toiminta on tarkoituksenmukaista ja tietoista. Jos näkemys kiusaamisesta on vielä niukkaa, on vaikeaa huomata monenlaista yksilön loukkaavaksi kokemaa käytöstä, joilla voi olla pitkäaikaisia seurauksia. (Kirves & Stoor-Grenner n.d. 4.)

Päiväkotikiusaamiseen puuttuminen oikealla ja tilanteen vaatimalla tavalla, edellyttää, että tilanteet huomataan ja tunnistetaan. Päiväkoti-ikäisten lasten kiusaamistilanteisiin pystytään puuttumaan melko helposti ja puuttumisen kautta saadaan kiusaamistilanteetkin vähenemään. Pienten lasten roolit eivät ole pysyviä eivätkä heidän identiteettinsä ole muotoutuneet kiusaajaksi tai kiusatuksi. Lisäksi heidän sosiaaliset suhteensa eivät ole vielä vaikeita ja monimutkaisia, kuten jo koulu-ikäisillä. Aikuisen pystyy vaikuttamaan ja hänellä on iso merkitys pienelle lapselle. Lapset luottavat aikuisten apuun ja pienet lapset haluavat puhua asioistaan, olivat ne sitten positiivisia tai negatiivisia, ja mieluiten juuri aikuisille. Lapset pystyvät kuitenkin myös harkitsemaan mitä asioita kannattaa jättää sanomatta, varsinkin jos heidän tarvitsee pelätä,

että heidät leimataan kantelijoiksi. Aikuisen tulee luoda turvallinen ilmapiiri, jotta lapsi voi puhua asioistaan. (Kirves & Stoor-Grenner n.d. 18–19.)

2.5 Päiväkotikiusaamisen ehkäisy

”Kiusaamisen ehkäisy ja siihen puuttuminen ovat edellytys laadukkaana varhaiskasvatuksen toteuttamiselle sekä välttämätöntä yksittäisen lapsen kehitykselle, olipa kyse sitten kiusatusta, kiusaajasta tai kiusaamista seuraamaan joutuneista muista lapsista” (Kirves & Stoor-Grenner n.d. 1).

Kiusaamisen ehkäisyyn ei ole olemassa yhtä tapaa, jota voisi käyttää kaikissa tilanteissa. On kuitenkin tärkeää, että kaikki aikuiset, jotka työskentelevät lasten kanssa sitoutuvat toimimaan kiusaamista vastaan. Pyrkimyksenä on, ettei kiusaamista pääsisi edes tapahtumaan. Kiusaamisen ehkäisyssä ei ole kuitenkaan olennaista odottaa, että negatiivinen käytös muuttuisi kiusaamiseksi, vaan ehkäisy tulee aloittaa heti. (Kirves & Stoor-Grenner n.d. 1-2 & 10–11.)

Kiusaamisen ehkäisyssä on ensisijaisen tärkeää, että aikuinen tarkastelee omia asenteitaan ja suhtautumistaan jokaiseen lapseen ja lapsiryhmään sekä työyhteisöönsä. Kiusaamisen ehkäisy tulisi nähdä koko yhteisön yhteisenä asiana. Kiusaamisen ehkäisyssä on tärkeää tajuta, että aikuinen voi itse vaikuttaa kyseisen ilmiön olemassaoloon ja on hänen vastuunsa puuttua ja ennaltaehkäistä sitä. Kiusaaminen ei kosketa vain yhtä tai kahta lasta, se koskee koko ryhmää ja näin ollen koko ryhmän toimintaan tulee pyrkiä vaikuttamaan. Aikuisen tulee opettaa kiusaaville lapsille sellaisia myönteisiä tapoja toimia toisten lasten kanssa, että jokainen saa positiivisia kokemuksia ja kokee itsenä hyväksytyksi ryhmässä. (Kirves & Stoor-Grenner n.d. 10–11.)

Jokaisen päiväkodin on itse ratkaistava, miten kiusaamista ehkäistään ja miten siihen puututaan, sillä sitä on vaikea ohjeistaa ulkopuolelta. Päiväkodit voisivat laatia kiusaamisen ehkäisyyn ja puuttumisen suunnitelman kirjallisena ja ottaa sen osaksi varhaiskasvatuksen suunnitelmaa. Suunnitelma auttaa näkemään kiusaamisen koko yhteisön asiana ja henkilöstöä toimimaan sovitulla tavalla ja arvioimaan toimintata-

paansa. Kiusaamisen ehkäisy täytyisi osata ottaa osaksi arjen pedagogiikkaa, ja osata muovata sitä ryhmän mukaan aina. Kiusaamisen ehkäisyllä on tulevaisuutta ajatellen myönteiset vaikutukset lasten hyvinvoinnin ja koulunkäynnin kannalta. (Kirves & Stoor-Grenner n.d. 1 & 11.)

3 PÄIVÄKODIN TEHTÄVÄ

Päivähoito on yhteiskunnan järjestämää varhaiskasvatuspalvelua, jota toteutetaan enimmäkseen päiväkodeissa ja perhepäivähoidossa. Lapsella on oikeus varhaiskasvatukseen ja kaikilla vanhemmilla, joilla on alle kouluikäinen lapsi, on mahdollisuus laittaa lapsensa päivähoidon. (THL:n www-sivut 2013; Tiensuu 2005, 20.)

Päiväkodin ydintehtävinä ovat lasten hoito, kasvatus ja opetus. Päiväkodin laaja-alainen ja kokonaisvaltainen näkemys lapsen kasvusta, kehityksestä ja oppimisesta, perustuu monitieteiseen tietoon ja tutkimukseen sekä varhaiskasvatuksen menetelmien tuntemiseen. (Koivunen 2009, 11; Tiensuu 2005, 19.)

”Päivähoidon tavoitteena on tukea päivähoidossa olevien lasten koteja näiden kasvatustehtävissä ja yhdessä kotien kanssa edistää lapsen persoonallisuuden tasapainoista kehitystä. Päivähoidon tulee omalta osaltaan tarjota lapselle jatkuvat, turvalliset ja lämpimät ihmissuhteet, lapsen kehitystä monipuolisesti tukevaa toimintaa sekä lapsen lähtökohdat huomioon ottaen suotuisa kasvuympäristö. Lapsen iän ja yksilöllisten tarpeiden mukaisesti päivähoidon tulee yleinen kulttuuriperinne huomioon ottaen edistää lapsen fyysistä, sosiaalista ja tunne-elämän kehitystä sekä tukea lapsen esteettistä, älyllistä, eettistä ja uskonnollista kasvatusta. Uskonnollisen kasvatuksen tukemisessa on kunnioitettava lapsen vanhempien tai holhoojan vakaumusta. Edistääksään lapsen kehitystä päivähoidon tulee tukea lapsen kasvua yhteisvastuuseen ja rauhaan sekä elinympäristön vaalimiseen.” (Laki lasten päivähoitosta 36/1973, 2 a §.)

Päiväkodissa keskeistä on lasten, varhaiskasvatuksen henkilöstön ja vanhempien välinen yhteistyö ja vuorovaikutus, sekä kasvatuksellinen kumppanuus. Lisäksi päivä-

kotiin kuuluu laaja verkostotyö erilaisten ammatillisten tahojen kanssa sekä lastensuojelun tukitoimi. (Koivunen 2009, 11; Tiensuu 2005, 19.)

3.1 Varhaiskasvatus

Varhaiskasvatus valtakunnallisten linjausten mukaan on pienten lasten eri elämäntilanteissa tapahtuvaa kasvatuksellista vuorovaikutusta, jonka tavoitteena on edistää lasten tasapainoista ja tervettä kasvua, kehitystä ja oppimista. Varhaiskasvatuksen kokonaisuus, joka on yhteiskunnan valvomaa, järjestämää ja tukemaa, muodostuu hoidosta, kasvatuksesta ja opetuksesta. Varhaiskasvatus on suunnitelmallista ja tavoitteellista vuorovaikutusta ja yhteistoimintaa ja lapsen omaehtoinen leikki kuuluu siihen hyvin keskeisenä. Perheen ja varhaiskasvatuksen henkilöstön välillä täytyy olla tiivistä yhteistyötä ja kasvatuskumppanuutta, jotta lapsen etu otettaisiin huomioon ja muodostuisi hänen kannaltaan mielekäs kokonaisuus. (Sosiaaliportin www-sivut 2013; Tiensuu 2005, 19.)

Varhaiskasvatuksessa on keskeisenä varhaiskasvatussuunnitelman laatiminen. Henkilökohtainen varhaiskasvatussuunnitelma eli vasu laaditaan jokaiselle päiväkodissa olevalle lapselle yhteistyössä vanhemman kanssa. Tavoitteena on, että suunnitelma toimii kasvattajalle lapsen yksilöllisen kasvatustoiminnan perustana. (Alasuutari 2010, 15–16.)

”Varhaiskasvatus on lapsen päivittäinen toimintaympäristö, jossa lasten erilaiset kehitykselliset tuen tarpeet tulevat esille monipuolisen toiminnan myötä” (Heinämäki 2004, 22). Varhaiskasvatuksen henkilöstö arvioi ensimmäisenä yhdessä vanhempien kanssa lapsen tuen tarvetta. Tuen tarvetta arvioidessa otetaan huomioon lapsen toimintakyky erilaisissa ympäristöissä ja kasvatustilanteissa. Varhaiskasvatuksessa on varhainen tuki ja erityinen tuki. Varhainen tuki on yhtenä osana varhaiskasvatuksen perustehtävää. Varhainen tuki on lapsen varhaisvuosina tapahtuvaa tukemista ja mahdollisimman varhain käynnistyviä tukitoimia. Varhainen tuki on ennaltaehkäisevää ja lapsen kasvun ja kehityksen riskitekijöiden tunnistamista. Erityinen tuki taas vastaa tukea tarvitsevien lasten kasvatuksellisiin ja kuntoutuksellisiin tarpeisiin ja tuki pyritään järjestämään tavallisten kasvatuspalvelujen yhteydessä. Osana erityistä

tukea tulisi aina tarkastella ja arvioida oman toimintansa laatua. Laadukkaalla varhaiskasvatuksella voidaan ennaltaehkäistä monien ongelmien syntyä ja vaikeutumista. (Heinämäki 2004, 17 & 22; Sosiaaliportin www-sivut 2013.)

3.2 Vertaissuhteet

Ensimmäiset ja tärkeimmät sosiaaliset taidot opitaan kotona lapsen ja vanhempien välisessä vuorovaikutuksessa, mutta jos lapsi on liian kauan kotona, hänelle voi jäädä puutteita sosiaalisista taidoista. Lapsi usein halutaan viedä päivähoitoon juuri sen takia, että hän joutuisi kehittämään sosiaalisia taitojaan ja voisi toimia samanikäisten lasten kanssa. (Keltikangas-Järvinen 2012, 70; Salmivalli 2005, 15.)

Usein samankaltaiset lapset hakeutuvat toistensa seuraan. Päiväkoti-ikäisillä lapsilla mukavien yhteisten leikkihetkien merkitys on tärkeä ja hyvä ystävä on sellainen, joka haluaa tehdä samoja asioita kuin lapsi itsekin haluaa. Ystävien kanssa opitaan emotionien säätelyä, oman vuoron odottamista ja jakamista. Toisinaan lasten välillä voi vallita viha-rakkaussuhde, jolloin lapset voivat samanaikaisesti sekä pitää toisistaan että ärsyttää toisiaan. Lapset haluavat itse valita leikkikaverinsa ja heitä voi olla vaikea ellei jopa mahdoton erottaa toisistaan ja saada leikkimään muiden kanssa. Kun kahdesta lapsesta muodostuu ystävät, he eivät ole valinneet toisiaan sattumalta. Molemmat lapset antavat toisilleen ja saavat toisiltaan jotain, ja tarvitsevat toisiaan. Lasten välillä on kuitenkin myös eroja miten innostuneita he ovat muiden kanssa olemisesta. Lapsi voi olla temperamentiltaan esimerkiksi sosiaalinen tai hänellä voi olla sosiaalisuus matala eli esimerkiksi hän haluaa usein leikkiä yksin. Toisilla lapsilla taas puuttuu taito olla yksin ja kyky viihdyttää itseään. On myös ujoja lapsia, jotka haluisivat mennä muiden joukkoon, mutteivät uskalla. (Keltikangas-Järvinen 2012, 61; Koivunen 2009, 54; Kullberg-Piilola & Peltonen 2005, 84; Salmivalli 2005, 36.)

Lapsen sosiaalisen ja henkilökohtaisen identiteettikehityksen kannalta kaverisuhteilla on suuri merkitys. Ryhmässä opetellaan toimimaan yhdessä ja kompromissien tekemistä, lisäksi myös oman paikan ottamista ja jäämäkkyyttä sekä johtamista. Ryhmässä lapsi oppii sosiaalisen vertailun avulla paljon itsestään ja omista ominaisuuksistaan. Mikäli lasta jatkuvasti torutaan ryhmässä, hän alkaa pitää itseään sosiaalisesti epäon-

nistuneena. Torjutulla lapsella on suurempi riski jäädä ryhmän ulkopuolelle ja joutua kiusatuksi. Kavereiden vähyys ja vaikeudet sosiaalisissa tilanteissa voivat myös lisätä lapsen stressaantumista. Pieni määrä kavereita riittää suojaamaan lasta vaikeuksilta, eikä edellytys ole lainkaan, että kaikki olisivat suosittuja. (Koivunen 2009, 52; Salmivalli 2005, 32–33.)

Aikuisen ohjausta tarvitaankin paljon, lasten tulee saada paljon harjoitusta sosiaalisille taidoilleen, mutta ei heitä saa väkisin pakottaa leikkimään muiden kanssa. Lasten tulee saada kokemuksia yhdessäolon mukavuudesta ja hauskuudesta ja että hänet otetaan mukaan leikkiin. (Keltikangas-Järvinen 2012, 61.)

3.3 Päiväkodin kasvattajat

Päiväkodissa työskentelevää henkilöstöä kutsutaan kasvattajiksi. Kaikki kasvattajat ovat suorittaneet alan koulutuksen, joka antaa vankan pohjan kasvatustyölle, mutta silti jokainen kasvattaja on erilainen. Jokaisen kasvattajan kasvatustapaan vaikuttavat monet eri tekijät, kuten hänen persoonalliset ominaisuudet, tietotaito, työkokemus, lapsuuden kokemukset, asenteet, ihmiskuva ja kasvatuskäsitykset. (Koivunen 2009, 119.)

Jokainen lapsi ja vanhempi on myös erilainen ja heidän elämäntilanteensa vaihtelevat. Onkin mahdotonta toimia vain yhden kasvatustyylin mukaan, joka sopisi kaikille. Kasvatuksessa yksi tärkeimmistä asioista on kuitenkin se, että kasvattaja osaa vastata lapsen yksilöllisiin tarpeisiin oikealla tavalla. (Koivunen 2009, 119; Mannerheimin Lastensuojeluliiton www-sivut 2013.)

Kasvatustyyliä voidaan tarkastella eri tavoin. Kasvatustyyliä voidaan jakaa neljään luokkaan sen mukaan, miten niissä korostuvat rajat tai rakkaus. Ensimmäisenä on, ei rajoja, ei rakkautta eli laiminlyövä kasvatustyyli. Kasvattaja ei pysty huolehtimaan lapsen perustarpeista ja ei osoita lapselle iloa tai rakkautta. Lapsi voi kokea kasvattajan pelottavana ja kokea itsensä arvottomaksi. Toisena on, ei rajoja, rakkautta eli vapaa kasvatustyyli. Tällöin lapsi on pomo, joka sanelee tekemiset. Lapsi saa toimia haluamallaan tavalla ja hänelle ei koskaan esitetä vaatimuksia, vaan toivomuksia.

Lapsi joutuu päättämään liian suurista asioista, vaikkei hän ole tarpeeksi kypsä siihen. Kolmantena on, rajoja, ei rakkautta eli aikuisjohtoinen kasvatustyyli. Kasvattajan sana on laki, lapsen kanssa ei keskustella vaan lapsen on toteltava kaikessa. Lapsi ei saa näyttää pettymystään tai kiukun tunteita. Lapsi voi kokea, ettei häntä rakasteta ja hänen omanarvontunne voi muodostua heikoksi. Viimeisenä eli neljäntenä on, rajoja, rakkautta eli lapsilähtöinen kasvatustyyli. Tämä on nykytietämyksen valossa lapsen kannalta paras kasvatustyyli. Kasvattaja on osaa ottaa huomioon lapsen kehityksen asettaessaan odotuksia ja rajoituksia. Kasvattaja huolehtii lapsen perustarpeista ja turvallisuudesta. Lapsi luottaa kasvattajaan ja hänellä on oikeus näyttää kaikki tunteensa. (Mannerheimin Lastensuojeluliiton www-sivut 2013.)

Aunola on jakanut neljä kasvatustyyliä, joita ovat salliva, auktoritatiivinen, laiminlyövä ja autoritaarinen. Sallivassa kasvatustyyliässä kasvattaja osoittaa lämpöä lasta kohtaan, muttei aseta rajoja selkeästi ja johdonmukaisesti. Kasvattaja saattaa kieltää lapselta jotain, muttei valvo, noudattaako lapsi kieltoa. Auktoritatiivinen kasvatustyyli on lapsilähtöistä kasvatusta, jossa kasvattaja voi hyvin, kasvattajalla ja lapsella on hyvä suhde sekä kasvattaja huolehtii lapsesta. Huolenpitoon kuuluu, että lapsen tunne-elämää tuetaan, lasta riittävästi valvotaan, lapselle asetetaan rajoja ja lapsi saa onnistumisen kokemuksia ja kiitosta, eikä joudu hylätyksi tunnetasolla. Kasvattaja on kiinnostunut lapsesta ja on lapselle auktoriteetti, johon lapsi voi luottaa. Laiminlyövässä kasvatustyyliässä lapselle ei aseteta rajoja eikä osoiteta lämpöä. Kasvattaja luottaa heikosti lapseen, on piittaamaton eikä seuraa lapsen kehitystä ja toimintaa ja vaikuttaa kielteisesti lapsen itseluottamukseen. Myös autoritaarinen kasvatustyyli heikentää lapsen itseluottamusta, sillä kasvattaja ei luota lapseen ja pitää tiukkaa kuria. Lapselta vaaditaan liikoja, asetetaan liian tiukat rajat, syyllistetään, manipuloidaan tai vaaditaan liikaa itsenäisyyttä. Kasvatustyyli ei ole lapsilähtöistä vaan aikuiskeskeistä. (Koivunen 2009, 119–121.)

Kasvattajan täytyy ensisijaisesti arvioida itseään kasvattajana. Kyetäkseen arvioimaan lasten vuorovaikutustaitoja, kasvattajan tulee tuntea omat vuorovaikutustaitonsa ja kyetäkseen arvioimaan lasten oppimista, kasvattajan on tiedostettava oma kasvatustyyliensä ja sen vaikutus lapseen. Kasvattajan omalla toiminnalla on suuri vaikutus lapsen käyttäytymiseen sekä myönteisesti että kielteisesti. Kasvattajan oma rauhallisuus, keskittyminen lapsiin ja hyvä vuorovaikutus, aikaansaavat turvallisen

ilmapiirin. Vastaavasti taas kasvattajan levottomuus ja kovalla äänellä puhuminen lisäävät lasten levottomuutta ja kovan äänen käyttöä. (Koivunen 2009, 122.)

Ihanteellinen ympäristö kehityksen, kasvun ja oppimisen kannalta on ryhmä, jossa kaikki kasvattajat ovat lasten toiminnassa aidosti koko ajan läsnä. Kasvattajat eivät juttele keskenään, vaan ovat sopineet keskenään toiminta-alueet ja osallistuvat lasten mukana kaikkeen toimintaan. He eivät kuitenkaan liikaa puutu lasten tekemisiin vaan kunnioittavat lasten omia valintoja. Kasvattajat ovat tietoisia mitä ryhmässä tapahtuu ja mitä lapset tekevät. Kasvattajat kuuntelevat lapsia, osaavat ohjata lasten toimintoja ja houkutella heitä vaativiinkin tehtäviin, he kykenevät aistimaan tilanteita monipuolisesti. Kasvattajat kehuvat, tukevat ja kannustavat lapsia. (Cantell 2010, 44; Koivunen 2009, 123.)

Kasvattajien ja vanhempien välinen yhteistyö tulee olla myös kunnossa lapsen edun kannalta. Vanhemmat ovat vastuussa lapsensa kasvatuksesta, mutta kasvattajat ovat vastuussa siitä kasvatuksesta, jota lapsi saa ollessaan päiväkodissa. Lapsen kasvatusvastuun jakaminen edellyttää tiivistä ja toimivaa vuorovaikutusta, yhteistyötä sekä tavoitteellista keskustelua kasvatuksesta ja kasvatuseriaatteista. Yhteistyön onnistuminen edellyttää kasvattajalta hienotunteisuutta, perheen tilanteen ymmärtämistä ja kykyä nähdä, millainen yhteistyömuoto sopii kullekin perheelle. Lisäksi yhteistyön onnistumisen tärkeimpiä edellytyksiä ovat keskinäinen luottamus ja molempien osapuolten tieto toistensa tehtävistä ja rooleista. (Koivunen 2009, 151–152.)

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Aihe tutkimukselleni syntyi, kun luin 14.11.2011 Satakunnan kansasta mielenkiintoisen artikkelin: ”Jo neljävuotias lapsi osaa tietoisesti kiusata toista.” Aihe oli hyvin ajankohtainen ja mielestäni tärkeä, joten halusin tehdä siitä tutkimuksen. Otin yhteyttä yhteen Porin päiväkodin johtajaan ja kysyin olisiko heidän päiväkotinsa kiinnostunut yhteistyöhön kanssani. Valitsin kyseisen päiväkodin, sillä olin kuullut paljon ke-

huja sekä henkilöstön että perheiden innokkuudesta lähteä eri toimintoihin mukaan. Päiväkodin yksi ryhmä lähti mukaan tutkimukseeni, jonka jälkeen Porin varhaiskasvatuspäällikkö myönsi minulle tutkimusluvan, 5.12.2012. Tämän jälkeen kirjoitimme sopimukset opinnäytetyön tekemisestä 7.12.2012. Ryhmän henkilöstö jakoi vanhemmille tekemäni lupalaput, joissa kysyin, saako heidän lapsensa osallistua mukaan tutkimukseeni.

Ilokseni hyvin monet perheet antoivat lastensa osallistua mukaan tutkimukseeni ja henkilöstö auttoi suuresti alusta alkaen yhteistyöllään. Toivon työni tuovan yleisesti tietoutta päiväkotikiusaamisesta ja sen olemassaolosta, jotta päiväkodeissa siihen alettaisiin puuttua ja ryhdyttäisiin ennaltaehkäisemään sitä tehokkaasti.

4.1 Tutkimusmenetelmä

Tutkimukseni on kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus. Kvalitatiivisen tutkimuksen lähtökohtana on todellisen elämän kuvaaminen ja kohteen kuvaaminen mahdollisimman kokonaisvaltaisesti luonnollisessa ja todellisessa tilassa. Kvalitatiivisen tutkimuksen tarkoituksena on löytää ja paljastaa tosiasioita. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa käytetään metodeja, joiden kautta saadaan tutkittavien näkökulma esille ja ääni kuuluviin. Tutkimukseeni valitsin metodiksi teemahaastattelun. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2004, 151–155.)

Haastattellessani sekä lapsia että henkilöstöä valitsin teemahaastattelun eli puolistrukturoidun haastattelumenetelmän. Puolistrukturoidussa haastattelussa kysymykset ovat ennalta määrättyjä ja samat kaikille, mutta niiden sanamuotoja voi vaihdella. Kysymysten järjestystä voi myös vaihdella. Puolistrukturoidussa haastattelussa vastauksia ei ole sidottu vastausvaihtoehtoihin vaan haastateltavat saavat vastata omin sanoin. Teemahaastattelu on puolistrukturoitu menetelmä siksi, että haastattelun näkökulma on kaikille sama. (Hirsjärvi, Hurme 2000, 47–48.)

4.2 Tutkimuksen kohderyhmä

Tutkimukseni kohderyhmäksi muotoutui yksi lapsiryhmä ja tämän saman ryhmän henkilöstö. Halusin ottaa tutkimukseeni mukaan sekä lapset että henkilöstön, jotta sain molempien näkökulmista äänet kuuluviin ja sain mahdollisimman kokonaisvaltaisesti näkökulmat esille.

Ryhmän koko henkilöstö tuli mukaan tutkimukseeni ja haastateltavien lasten ikäryhmäksi muotoutui 4-6-vuotiaat. Pari lasta oli 7-vuotiaita ja otin heidät myös mukaan tutkimukseeni, sillä heillä oli ollut juuri syntymäpäivät. Haastateltavien määräksi tuli siis neljä työntekijää ja 15 lasta. En ottanut tutkimukseeni nuorempia lapsia, koska on todettu, että tutkimushaastattelun alaikäraja voidaan pitää noin neljän vuoden ikää. Alle neljä vuotiailla lapsilla on paljon sellaisia sanoja, joilla on merkitystä vain heille ja tällöin suullinen haastattelu ei toimisi. Sen sijaan neljä vuotiaat lapset ja lapset siitä ylöspäin, pystyvät kielellisesti kuvaamaan tapahtumia ja sosiaalisia suhteitaan. (Hirsjärvi, Hurme 2000, 128–129.)

Kaikille paikalla olleille 4-6-vuotiaiden lasten vanhemmille jaettiin lupalaput, koska halusin antaa kaikille tasavertaisen mahdollisuuden osallistua mukaan tutkimukseeni. En halunnut myös lähteä valitsemaan vain osaa lapsista mukaan, koska rajaaminen olisi ollut vaikeaa. Ajattelin myös, että mahdollisimman monen lapsen haastattelu toisi lisää vakuutta työhöni.

4.3 Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimusongelma

Tutkimukseni tarkoituksena oli selvittää tietoutta päiväkotikiusaamisesta ja selvittää esiintyykö sitä. Haastattelin sekä lapsia että henkilöstöä saadakseni selville heidän kokemuksensa kiusaamisesta. Lapsille ja henkilöstölle oli hieman erilaiset haastattelukysymykset, mutta teemat olivat samat. Lasten haastattelukysymykset pyrin muodostamaan helpoiksi ymmärtää ja vastata. Pyrin myös muodostamaan kysymykset niin, että sain varmistettua lasten todella ymmärtäneen kysymyksen, eli lapset joutuivat omin sanoin vastaamaan, eivätkä esimerkiksi voineet vain vastata aina kyllä- tai ei-vastauksilla. Henkilöstön kysymyksiä muodostaessa pyrin ottamaan huomioon

heidän ammattiosaamisen ja tietämyksen sekä kysymään mahdollisimman monipuolisesti ja kattavasti. Tutkimusongelmat työssäni muodostuivat kolmeksi teemaksi.

Ensimmäinen teema oli päiväkotikiusaamisen määrittely. Tarkoituksena oli selvittää tietävätkö lapset mitä kiusaaminen on ja miten sekä he että henkilöstö ymmärtävät ja määrittelevät kiusaamisen.

Toinen teema oli kiusaamisen esiintyvyys. Tässä halusin lähteä selvittämään esiintyykö lasten ja henkilöstön mielestä päiväkodissa kiusaamista. Mikäli kiusaamista esiintyi, otin selvää muun muassa kiusaamismuodoista sekä missä ja milloin kiusaamista esiintyi.

Kolmas teema oli kiusaamiseen puuttuminen. Pyrin selvittämään puututaanko kiusaamisen ja millaisin keinoin. Halusin myös kysyä huomataanko kiusaaminen aina ja miten kiusaamista ehkäistään.

4.4 Tutkimuksen toteuttaminen ja analysointi

Haastattelut toteutin tammikuussa 2013 yksilöhaastatteluina. Haastatteluiden ajankohta sijoittui tammikuulle, sillä se sopi haastateltavalle ryhmälle ja minulle itselleni, koska minulla oli silloin vapaata. Oman vapaani ansioista pystyin toteuttamaan haastattelut päivisin, aina silloin kun, päiväkodin ryhmälle sopi. Haastattelut toteutin päiväkodin tutussa ja turvallisessa tilassa, joka oli myös rauhallisella paikalla, ettei päiväkodin muu arki päässyt häiritsemään. Haastatteluissa käytin nauhuria, koska halusin haastateltavien voivan rauhassa puhua, ilman taukoja. Tämän jälkeen litteroin kaikki haastattelut eli puhtaaksikirjoitin äänitallenteen tekstimuotoon. Näin sain vastauksia lainattua täysin oikein. Haastattelun kaikki vastaukset tulivat ainoastaan minun käyttöni ja kenenkään nimiä tai tietoja ei julkaistu. Tutkimus tehtiin anonyminä ja kaikkien nimet ovat muutettu. Pyrin siihen, ettei haastateltavia voida tunnistaa työstäni.

Kerätyn materiaalin analysointi on tutkimuksessa tärkeintä, sillä se on tutkimuksen lähtökohta. Analyysitapoja on kuitenkin useita, joten on tärkeää valita sellainen ana-

lyysitapa, joka tuo parhaiten vastauksen tutkimusongelmaan. Omaksi analyysitavaksi valitsin aineiston avaamisen teemoihin. ((Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2004, 212–213.)

5 TUTKIMUSTULOKSET

Analysoin tutkimustulokset avaamalla ne teemoittain. Kaikkien haastateltavien nimet on muutettu ja haastateltavien vastauksista olen ottanut suoria lainauksia tekstiini.

5.1 Lapset määrittelevät päiväkotikiusaamisen

Haastatteluista selvisi hyvin lasten käsitykset päiväkotikiusaamisesta. Suurin osa neljävuotiaista lapsista ei osannut selittää eivätkä vastata mitä kiusaaminen tarkoittaa. Heistä monet vastasivat, etteivät he tiedä. Vanhemmat lapset vastasivat hyvinkin eri tavoilla. Monet lapsista kertoivat kiusaamisen fyysisiä piirteitä ja mainitsivat kiusaamisen olevan toisen satuttamista, tönimistä, tuuppimista, toisen kädestä ottamista, puremista ja lyömistä. Monet vastasivat myös kiusaamisen olevan toisen ärsyttämistä. Lapset mainitsivat myös sanallisena kiusaamisena haukkumisen. Osa lapsista osasi hyvinkin tarkkaan kuvailla myös mitä kiusaaminen on ja miettiä sitä pintaa syvemmältä, he osasivat miettiä miltä se tuntuu.

”Se on semmosta ku toine kaveri tekee toiselle semmosta et se toinen kaveri ei tykkää.”

-poika, 6-v

”Sellasta et se tuntuu pahalta, voi vaikka ottaa kädestä lelun ja sit voi potkia ja lyödä.”

-tyttö, 6-v

”Vois vaikka kiusat niinku sillai et joku heittäis päähän vaik hiekkaa ja sit toiset nauraa.”

-poika, 6-v

5.2 Henkilöstö määrittelee päiväkotikiusaamisen

Henkilöstöllä oli samat näkemykset kiusaamisesta keskenään ja he määrittivät sen pitkälti samalla tavalla. He jakoivat kiusaamisen fyysiseen, psyykkiseen ja sanalliseen luokkaan. Fyysisinä kiusaamismuotoina he mainitsivat lyömisen ja tönimisen, psyykkisiä olivat leikistä ulkopuolelle jättäminen sekä toisen huomiotta jättäminen kokonaan ja sanallisena olivat taas haukkuminen ja nimittelyt.

Päiväkodissa lasten kiusaamisesta tekee haastavan sen, että jokainen lapsi on yksilöllinen ja kokee tilanteet eri tavoilla. Useat työntekijät ottivatkin puheeksi, että jokainen lapsi saattaa kokea kiusaamisen eri tavalla. Toinen lapsi ei saata kestää edes katsomista tai isomman lapsen läsnäoloa, kun toiselle taas voi esimerkiksi lällätellä, eikä hän koe sitä lainkaan pahana tai kiusaamisena. Työntekijät kertoivat usean lapsen kokevan, että kaikki on kiusaamista. Heidän kanssaan työntekijät yrittävätkin keskustella niistä tilanteista ja saada heidät ymmärtämään, ettei kaikki ole kiusaamista aina.

”...joku tyttö sanoi, et häntä kiusataan täällä ja ku sitä ruvettiin selvittämään niin hän ei kestänyt sitä, et joku katsoi häntä suoraan silmiin, et sitä on niin monelaista et millai lapsi sen itse kokee, nii on aina eri juttu.”

-työntekijä

5.3 Päiväkotikiusaamisen esiintyvyys lasten näkökulmasta

Kysyin lasten omakohtaisia kokemuksia, että ovatko he joutuneet kiusatuksi päiväkodissa. Kysyin ihan suoraan, onko heitä kiusattu ja monet vastasivat kyllä. Kun lähdin kysymään tarkentavia kysymyksiä, kuten miten heitä on kiusattu, niin useat eivät osanneet sanoa mitään. He saattoivat vastata: ”en tiedä” tai ”en muista”. Loput lapset osasivat kuitenkin kertoa esimerkkien avulla miten heitä oli kiusattu. Monet heistä kertoivat, että he olivat joutuneet kokemaan fyysistä kiusaamista. He kertoivat, että heitä oli muun muassa lyöty, purtu tai tönitty.

”On mua, on niinku kaikkii semmost, ämpäreit on heitetty naamaa ja on semmosii niinku lyöty.”

-poika, 6-v

”No on sillai et mua on yhtäkkiä kissan kopan päälle astuttu ja se oli pahvilaatikko.”

-tyttö, 4-v

Myös kaikkein yleisintä kiusaamista eli sanallista kiusaamista, esiintyi lasten parissa ja tämä tuli ilmi haastatteluista. Kysymyksellä: ”Onko jokin tuntunut pahalta päiväkodissa?”, sain myös kiusaamisesta lisätietoja. Monet kertoivatkin vasta silloin sanallisesta kiusaamisesta, ja useat kertoivat, että heitä oli haukuttu ja nimitelty.

”Päiväkodis joskus Kalevi ja ne on vähän kiusannu mua sillee et niinku et ne lällätelee ja sillee.”

-poika, 6-v

”On, yks eskari poika on kiusannu Leenaa ja mua, se on ottanu kädestä tavaroita ja sit sanonu kaikkee et me ollaan tyhmiä ja kaikkea:”

-tyttö, 6-v

”No se haukku meitä ja löi ja se on kerran heittäny ämpärin keskelle mun ottaa:”

-tyttö, 7-v

Sain myös ”Onko jokin tuntunut pahalta?” kysymyksellä tietooni, että melkein kaikki haastateltavat lapset olivat kokeneet pahana, ettei heitä oltu otettu mukaan leikkeihin. Monet kokivat myös saman tilanteen kiusaamisena. Monia harmitti myös, jos leikkikaveri lähti kesken leikin leikkimään toisen kanssa. Yleensä tilanne ratkesi heille siten, että he keksivät itselleen jotain muuta tekemistä. Joitain se kuitenkin harmitti niin paljon, että he lähtivät pilaamaan toisten leikkejä kiusaamalla. Monia olikin kiusattu juuri siten, että heidän leikkejään oli tultu sotkemaan ja rikkomaan.

”No mä välillä sotken Kristiinan ja Helenan leikkejä, mä yritän niinku saada Kristiinan leikkii mun kaa, sillee et mä tuun kiusaa Kristiinaa.”

-tyttö, 6-v

Muutama myönsi, että oli myös itse kiusannut toisia. Kun yritin kysyä miten tai miksi, niin he eivät osanneet vastata. Otin myös selvää olivatko he nähneet jotain toista kiusattavan. He kertoivat, kuinka olivat nähneet, että toista oli lyöty tai oli haukuttu. Yhtään sellaista lasta ei ollut, että hän olisi itse kiusannut, mutta häntä itseään ei olisi kiusattu. Kiusaamispaikkaa ei varsinaisesti ollut, mutta monet mainitsivat kiusaamisen tapahtuvan usein ulkona tai leikkihetkissä.

5.4 Päiväkotikiusaamisen esiintyvyys henkilöstön näkökulmasta

Henkilöstö kertoi, että jonkin sortin kiusaamista esiintyy päiväkodissa, mutta kiusaaminen ei ole ollut kuitenkaan systemaattista tai yhteen lapseen kohdistuvaa. Kiusaamistilanteet ovat olleet pieniä hetkittäisiä juttuja, eivätkä suunnitelmallisia tai pidemmän aikaa kestäviä. Jos kiusaamistilanteita tulee, niin yleensä ne tapahtuvat henkilöstöltä piilossa. Lapsia on kuitenkin opetettu ja neuvottu tulemaan kertomaan aikuisille, mikäli he joutuvat kiusatuksi tai näkevät toista kiusattavan. Työntekijät kehuivatkin, kuinka lapset osaavat hyvin tulla kertomaan heille. Työntekijät kertovatkin aika harvoin kiusaamisen jäävän kokonaan huomiotta, yleisesti ottaen ne tulevat jossain vaiheessa kuitenkin aina esille.

Henkilöstö mainitsi kiusaamistilanteina esiintyvän esimerkiksi lasten jättäminen leikeistä pois, tai esimerkiksi hiekan kaataminen toisen päähän. Henkilöstö tiedosti kiusaamisen olevan kaikkein mahdollisinta ulkona tai siirtymätilanteissa.

”No siellä nurkan takana, poissa silmistä, toki näitten poikien kahakat saattaa syntyä siin silmie edessä...”

-työntekijä-

5.5 Päiväkotikiusaamiseen puuttuminen lasten näkökulmasta

Aina kun kysyin lapsilta, mitä kiusaamistilanteen jälkeen tapahtui, niin melkein kaikki kertoivat menneensä sanomaan aikuiselle tai toiselle lapselle. Melkein kaikki vastasivat myös kyllä, kun kysyin puuttuuko henkilöstö kiusaamiseen. He kertoivat henkilöstön ottavan asian puheeksi molempien osapuolten kanssa, sekä kiusaajan että

kiusatun kanssa. He kertoivat, että tilanne hoidettiin pyytämällä anteeksi. Jotkut mainitsivat myös jäähypenkin, jossa kiusaaja joutuisi miettimään tekojaan.

Ottaessani puheeksi huomaavatko työntekijät aina kiusaamisen, suurin osa vastasi, etteivät he huomaa. Kun kysyin syytä, miksei henkilöstö aina huomaa, suurin osa lapsista vastasi syyksi, että kiusaaminen tapahtuu piilossa heiltä. Monet lapset kertoivat, että osat lapsista menivät piiloon pensaiden taakse tai tekivät sen muuten salassa. Mainittiin myös, että lapsia on niin paljon, ettei kaikkia tilanteita pystytä huomaamaan.

”Toinen voi juosta karkuun ja ope voi luulla sitä hippaleikiksi ja sit ne voi mennä puskaan, sit se toinen saa sen kiinni sillai ja sitten niinku siinä tulee, emmä tiä mitä mä sanoisin.”

-poika, 6-v

”Ku niiden pitää vahtia toisiaki lapsia, ei kaikki niinku saa ku ei oo täällä silmiä.”
(näyttää takaraivoaan)

-tyttö, 4-v

”No jos on silmälasit tai tarkkasilmäne, niin joo.”

-poika, 6-v

”No jos ne tekee salaa nii ei ne sitä huomaa.”

-poika, 6-v

5.6 Päiväkotikiusaamiseen puuttuminen henkilöstön näkökulmasta

Koko henkilöstö kertoi, että kaikkiin kiusaamistilanteisiin puututaan aina. Kiusaamiset otetaan lasten kanssa puheeksi ja tilanteet ratkaistaan, pyrkimyksenä on, ettei kiusaamisia enää syntyisi. Henkilöstö pohtii myös ryhmässä, mikäli tulee ongelmia, että miten niitä kannattaisi hoitaa. Kiusaamistilanteita voidaan hoitaa myös esimerkiksi tunnekorteilla, keskustelemalla lasten kanssa ja esimerkiksi draaman tai käsinukkien avulla.

Henkilöstö pyrkii myös ennaltaehkäisemään ja välttämään kiusaamistilanteiden syntyjä. He voivat yksinkertaisilla teoilla, kuten lasten sijoittamisilla toisistaan kauas pukeutumistilanteissa, välttää kannausten syntyjä. Henkilöstö kertoikin, että työkokemus auttaa kiusaamistilanteiden kitkemisessä. Kokemus auttaa huomaamaan miten arki ja rytmi saadaan muodostettua järkevästi. Työntekijät osaavat välttää mahdollisia kiusaamistilanteiden syntyjä, muun muassa olemalla lasten kanssa läsnä. Aina he pyrkivät, että jokainen aikuinen olisi aina läsnä lasten kanssa eri tilanteissa. Työntekijöillä on kiusaaminen otettu puheeksi sekä lasten että koko päiväkodin kanssa. Päiväkodissa on yhteisissä suunnitteluilloissa sovittu yhteinen linja, jota noudatetaan, joten kaikki ovat tietoisia ja voivat vetää yhteen köyteen.

6 POHDINTA

Tutkimukseni tarkoituksena oli selvittää yhden Porin päiväkodin lapsiryhmän lasten ja saman henkilöstön näkemyksiä päiväkotikiusaamisesta haastatteleamalla heitä. Tämän jälkeen halusin saada selville, esiintyykö kyseisessä ryhmässä heidän mielestään kiusaamista. Mikäli esiintyi, otin selvää, millaisia muotoja kiusaamisella oli, missä ja milloin sitä esiintyi ja miten siihen puututtiin. Halusin myös saada selville, miten kiusaamista ennaltaehkäistiin päiväkodissa. Onnistuin mielestäni saamaan tavoitteet toteutettua ja sain vastaukset asettamiini tutkimusongelmiin.

Haastatteluista tuli ilmi, että tosiaan jo päiväkotikäisiä lapsia kiusataan. Pojilla esiintyi enemmän suoraa kiusaamista, kun taas tytöillä tuli esille epäsuoraa. Lapset kertoivat kokeneensa kiusaamista, nähneensä tai kiusanneen itse. He osasivat kertoa esimerkkejä ja kertoa kiusaamistilanteista. Lasten kiusaamiskokemukset olivat pääasiassa fyysisiä, mutta he olivat kokeneet myös psyykkistä sekä sanallista. Henkilöstö oli tietoinen kiusaamisesta, ja puutui siihen. Henkilöstö ei ajatellut, etteikö näin pienillä voisi esiintyä kiusaamista ja olivat valmiita miettimään keinoja sen kitkemiseen ja sen ennaltaehkäisyyn. Kiusaaminen on hyvä havaita tässä vaiheessa, jotta aikuiset voivat vielä puuttua siihen, kun lapsille ei ole ehtinyt muodostumaan vielä rooleja. Kiusaamiseen täytyy puuttua heti, ettei se pääse muodostumaan vakavaksi.

Kiusaaminen täytyisi myös saada lopetettua ajoissa, ettei se siirtyisi lasten myötä myös koulumaailmaan. Aikuisilla on päiväkotikäisille lapsille vielä niin suuri merkitys, että he pystyvät vaikuttamaan asioihin. Haastateltavista lapsista huomasikin, miten he luottivat ja turvautuivat aikuisiin, sillä he kertoivat heille lähes poikkeuksetta kiusaamistilanteista.

Opinnäytetyön tekeminen oli hyvin ainutlaatuinen ja opettavainen kokemus. Se oli hieno tilaisuus päästä toteuttamaan projektia alusta asti itse ulkopuolisen tahon kanssa. Teoria-osuuden teko oli erittäin opettavaista. Opin paljon, jota voin varmasti hyödyntää tulevassa työelämässäni. Se oli samalla myös hyvin vanhan kertausta, joten sai palautettua vanhoja asioita uudelleen mieleen.

Tutkimuksen toteuttaminen oli kaikkein upeinta koko opinnäytetyössä. Pääsin päiväkotiin haastattelemaan lapsia ja henkilöstöä ja se oli erittäin opettavainen kokemus. Haastattelutilaisuuksia ei paljon ole tullut elämässä vastaan, joten pääsi näkemään sitäkin puolta ja sai mahdollisuuden harjoitella sitä. Haastattelemisen oli myös hyvin opettavaista tulevaa asiakastyöskentelyä varten. Pääsin tapaamaan uusia ihmisiä ja sain taas itsevarmuutta itselleni lisää kohdata uusia haasteita ja tilanteita. Haluan sijoittua päiväkotimaailmaan töihin, joten uskon opinnäytetyöstäni olevan hyötyä sinnekin. Oli myös erittäin opettavainen kokemus haastatella lapsia. Lasten haastattelussa täytyi osata ottaa huomioon monia asioita. Täytyi miettiä haastattelun kesto, lasten ikä, kysymysten muotoilu ja määrä. Jokainen lapsi oli erilainen, joten täytyi osata haastatella juuri oikealla tavalla kutakin lasta.

Haastatteluista tuli monia seikkoja esille, joita en osannut itse ajatella. Itse yllätyin, kuinka ”fiksusti” näin nuoret lapset osasivat jo ajatella kiusaamisen suhteen. He osaavat mennä kiusaamaan piiloon ja yrittää salata sitä aikuisilta. Haastattelujani ajatellen oli hyvä, kun pyysin lapsia määrittelemään kiusaamisen. Tämän avulla sain muodostettua käsityksen, että miten he näkevät kiusaamisen. Sain myös kiinni paremmin hänen ajatuksistaan ja sen kautta pystyimme puhumaan samasta aiheesta. Oli myös hyvä, että haastattelin niin monta lasta, koska sain todella monipuolista ja erilaista näkökulmaa haastatteluuni. Mielestäni myös henkilökunnan haastattelu oli tärkeää, koska nyt haastattelut purettuani vastaukset ikään kuin nivoutuivat yhteen. Molempien vastaukset täydentävät toisiaan. Näin jälkikäteen huomasin, että osa kysy-

myksistä olisi voinut olla erilaisia ja että olisi voinut kysyä jotain asioita lisää. Mutta tarkoituksenahan tässä olikin oppia, jotta ensikerralla osaisi taas paremmin ja enemmän sekä tietäisi, mitä tulee tehdä toisin. Itse pidin haastattelu-metodin valinnasta, sillä mielestäni se antoi lisää työhöni. Lomakkeiden avulla otannan olisi saanut isommaksi ja olisi voinut tehdä vertailuja, mutta se ei olisi mielestäni ollut tarpeellista tähän. Lisäksi lapset eivät olisi osanneet vastata lomakkeisiin itse, joten joka tapauksessa siinä olisi täytynyt olla aikuinen läsnä.

Vastausten analysoinnissa täytyi ottaa huomioon vastausten laatu. Osa lasten vastauksista ei voinut ottaa huomioon, sillä niistä paistoi ristiriitaisuus. Yritinkin tarkkaan miettiä miten vastaukset puran raporttiini. Mielestäni sain teorian rajattua ja liitettyä hyvin tutkimuskysymyksiin sekä haastattelukysymyksiini. Teoriassa on kaikki olenainen ja mielestäni tarpeellinen. Teoriaosuus toi myös helpotusta kysymysten tekoon ja haastatteluun valmistautumiseen.

Toivon työstäni olevan päiväkodille hyötyä ja toivon, että päiväkotikiusauksista saa opinnäytetyöstäni irti jotain uutta työhönsä tai, että se paljasti uusia asioita heille. Toivon myös, että opinnäytetyöni avaa katseita, että päiväkotikiusaamista todella tapahtuu ja siihen täytyy puuttua. Mielestäni haastattelemani työntekijät olivat todella ammattitaitoisia ja osaavia, he eivät myöskään olleet naiiveja vaan näkivät asiat realistisesti. On myös hienoa, kuinka he paneutuivat työhönsä ja kiusaamisen ehkäisyyn. Olin myös hyvin iloinen, perheen osallistumisesta työhöni ja lasten sallimisesta haastatteluun. Jatkotutkimusaiheita on monia. Voisi esimerkiksi haastatella toisia päiväkoteja ja vertailla tutkimustuloksia omien tulosteni kanssa. Voisi myös tutkia samaa päiväkotia myöhemmin uudelleen ja selvittää onko jotain muutoksia esimerkiksi lasten kiusaamisessa tapahtunut. Mielenkiintoista olisi myös ottaa vanhemmat mukaan tutkimukseen ja haastatella heitä ja vaikka henkilökuntaa. Olisi myös mielenkiintoista tutkia, mikä käsitys ihmisillä on päiväkotikiusaamisesta, ajattelevatko he sen olevan mahdoton ajatus vai tiedostavatko he sen olemassaolon ja haluavat lähteä puuttumaan siihen.

LÄHTEET

- Alasuutari, M. 2010. Suunniteltu lapsuus. Tampere: Vastapaino.
- Cantell, H. 2010. Ratkaiseva vuorovaikutus. Kasvatuksellisia kohtaamisia lasten kanssa. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Hamarus, P. 2008. Koulukiusaaminen. Huomaa, puutu, ehkäise. Helsinki: Kirjapaja.
- Heinämäki, L. 2004. Erityinen tuki varhaiskasvatuksessa. Erityispäivähoito – lapsen mahdollisuus. Saarijärvi: Stakes.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2000. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2004. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi
- Höistad, G. 2003. Irti kiusaamisen kierteestä. Helsinki: Kirjapaja.
- Keltikangas-Järvinen, L. 2012. Pienen lapsen sosiaalisuus. Helsinki: WSOY
- Kirves, L. & Stoor-Grenner, M. n.d. Kiusaavatko pienetkin lapset? Mannerheimin Lastensuojeluliitto & Folkhälsan.
- Kirves, L. & Stoor-Grenner, M. n.d. Kiusaamisen ehkäisy varhaiskasvatuksessa. Kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelman laatiminen. Mannerheimin Lastensuojeluliitto & Folkhälsan. Viitattu 8.1.2013. <http://mll-fi-bin.directo.fi/@Bin/13274d19f449ec2f37bcc890d5521d8f/1357633509/application/pdf/13271105/Kiusaamisen%20ehk%C3%A4isy%20varhaiskasvatuksessa%20B5%20-%20www.pdf>
- Koivunen, P-L. 2009. Hyvä päivähoito. Työkaluja sujuvaan arkeen. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Kullberg-Piilola, T. & Peltonen, A. 2005. Tunnemuksuu. Helsinki: LK-kirjat.
- Laki lasten päivähoitosta. 1973. L 19.1.1973/36 muutoksineen.
- Mannerheimin Lastensuojeluliiton www-sivut. 2013. Viitattu 29.07.2013. <http://www.mll.fi/>
- Salmivalli, C.1998. Koulukiusaaminen ryhmäilmiönä. Tampere: Gaudeamus.
- Salmivalli, C. 2003. Koulukiusaamiseen puuttuminen. Kohti tehokkaita toimintamalleja. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Salmivalli, C. 2005. Kaverien kanssa. Vertaissuhteet ja sosiaalinen kehitys. Jyväskylä: PS-kustannus.

Sosiaaliportin www-sivut. 2013. Viitattu 26.3.2013. <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelukasikirja/>
THL:n www-sivut. 2013. Viitattu 19.3.2013.
http://www.thl.fi/fi_FI/web/kasvunkumppanit-fi/kasvun_kumppanit

Tiensuu, J. 2005. Ei ole sama kuka lastasi kasvattaa. Päiväkotikasvatuksen erityispiirteitä. Edufin.

Porin kaupunki

Päiväkoti

TUTKIMUSLUPAHAKEMUS

Opiskelen Satakunnan ammattikorkeakoulussa sosionomiksi ja opinnäytetyöaiheena on päiväkotikiusaaminen. Tutkimuksen tavoitteena on selvittää esiintyykö päiväkodissa kiusaamista lapsiryhmässä, ja jos esiintyy, niin missä muodoissa. Miten kiusaaminen määritellään ja miten kiusaamistilanteissa toimitaan. Tutkimus toteutetaan yksilöhaastatteluna sekä lapsia että päiväkotihenkilöstöä haastatteleamalla. Haastattelu suunnataan yhteen 4-6-vuotiaiden lasten ryhmään ja saman ryhmän henkilöstöön. Vanhemmilta pyydetään erikseen lupa saada haastatella heidän lapsiaan ja nämä luvan saaneet lapset osallistuvat mukaan tutkimukseen. Tutkimusajankohta sijoittuu vuoden 2013 puolelle. Kaikki vastaukset käsitellään luottamuksellisesti, eikä opinnäytetyössä käy ilmi kenenkään vastanneen henkilöllisyys. Vastausten analysoinnin jälkeen vastaukset hävitetään asianmukaisesti.

Porissa 20.11.2012

Jenni Alhokoski

Hyvät vanhemmat,

Opiskelen Satakunnan ammattikorkeakoulussa sosionomiksi ja teen opinnäytetyötä aiheesta: ”Päiväkotikiusaaminen”. Kiusaamista on tutkittu jo hyvin pitkään ja varsinkin koulukiusaamista, mutta vasta viime vuosina on herätty pohtimaan kiusaamisen mahdollisuutta jo lasten varhaisemmassa kehitysvaiheessa eli päiväkotikäytössä. On todettu, että kiusaamisella on vakavia ja pitkäkestoisia haittavaikutuksia lapsen kokonaisvaltaiseen kasvuun ja kehitykseen, joten kiusaamisen tunnistaminen ja ehkäisy on hyvin tärkeää.

Lastenne päiväkodin ryhmän henkilöstö on suostunut mukaan tutkimukseeni ja nyt haluaisin kysyä teiltä vanhemmilta, saako teidän lapsenne osallistua mukaan tutkimukseeni. Haastattelun kaikki vastaukset tulevat ainoastaan minun käyttöni ja kenenkään nimiä tai tietoja ei julkaista. Tutkimus tehdään täysin anonyyminä yksilöhaastatteluna päiväkodissanne. Haastattelu toteutetaan nauhoittamalla ja kaikki vastaukset kirjoitetaan siinä muodossa, kuin ne on annettukin, eli kenenkään vastauksia ei vääristetä. Tutkimukseen osallistuvat ryhmän henkilöstö sekä ryhmän 4-6-vuotiaat lapset. Haastattelujen avulla minun olisi tarkoituksena saada selville lasten ja henkilöstön kokemukset ja näkemykset päiväkotikiusaamisesta.

Pyydän teitä palauttamaan lupalapun tutkimukseeni viimeistään 17.1.2013 mennessä.

Kiitoksia etukäteen!

Ystävällisin terveisin;

Jenni Alhokoski

Satakunnan ammattikorkeakoulu, Sosiaalialan koulutusohjelma

Lisätietoja saa tarvittaessa puhelinnumerosta:

xxx

tai sähköpostiosoitteesta:

jenni.alhokoski@student.samk.fi

Lapseni _____

___ saa luvan osallistua tutkimukseen
mukseen

___ ei saa lupaa osallistua tutki-

Vanhemman allekirjoitus _____